

DE KOLONISATIE VAN DE TOEKOMST

DAVID VAN REYBROUCK BIJ DE BEZIGE BIJ

De plaag

Slagschaduw

Pleidooi voor populisme

Neem bijvoorbeeld graniet (met Peter Vermeersch)

Twee monologen

Congo. Een geschiedenis

Tegen verkiezingen

Zink

Para

Jihad van liefde (met Mohamed El Bachiri)

Vrede kun je leren (met Thomas d'Ansembourg)

Odes

De odyssee van Mohamed (met Mohamed

El Bachiri)

Revolusi

David Van Reybrouck
De kolonisatie van de toekomst

Huizinga-lezing 2021

2022
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2022 David Van Reybrouck
Omslagontwerp en -illustratie Tim Bisschop
Foto auteur Frank Ruiter
Vormgeving binnenwerk Ceevan Wee, Amsterdam
Druk Wilco, Amersfoort
Bindwerk Abbringh, Groningen
ISBN 978 94 031 8371 8
NUR 320

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Geachte aanwezigen,

Tegen het eind van deze lezing zullen er naar schatting zes à zeven soorten zijn uitgestorven. Een tropische salamander, een glimmende kever, een onopvallend korstmos, een vogel, een varen, een vis – het kan van alles zijn. Na duizenden of zelfs miljoenen jaren te hebben bestaan zullen ze het komende uur niet overleven en onherroepelijk van de aardbodem verdwijnen. Tegen middernacht kunnen het er al 70 zijn. Morgen rond deze tijd zullen we ongeveer op 150 soorten zitten. En wanneer volgend jaar de 51ste Huizinga-lezing wordt uitgesproken, kan de teller op 55.000 uitgestorven soorten staan. Nee,

niet staan, maar voortrazen, onophoudelijk, want we zitten midden in de zesde grote uitstervingsgolf die onze planeet ooit gekend heeft, de eerste echter die door menselijk handelen werd veroorzaakt. De vorige vond 65 miljoen jaar geleden plaats, toen de dinosauriërs door een meteorietinslag massaal het loodje legden. Tot 55.000 soorten per jaar: dit getal is geen apocalyptisch visioen van enkele ecologische fundi's, maar een schatting afkomstig van de internationale Convention on Biological Diversity, een multilateraal verdrag tussen 196 landen.¹ Volgens de recentste wetenschappelijke berekeningen van het IBPES, het VN-panel voor de biodiversiteit, dreigt van de acht miljoen levende soorten er één miljoen uit te sterven binnen één of enkele generaties. Het gaat om een voorzichtige schatting.²

Op Mauna Loa, een wetenschappelijk onderzoeksstation op 3400 meter hoogte op Hawaii, werd dit jaar in april een CO_2 -concentratie van 420 parts per million (ppm) gemeten. Het cijfer zegt de meeste mensen niks, maar het gaat wellicht om het belangrijkste nieuwsfeit van dit jaar. Stelt u zich onze atmosfeer voor als een zwembad met daarin één miljoen donker- en lichtblauwe ballen: dat zijn de moleculen zuurstof en stikstof. In dat blauwe ballenbad zie je hier en daar ook een knalrode bal. Ze zijn niet talrijk, slechts enkele honderden, maar ze zijn verschrikkelijk heet, ze blijven heel lang heet en warmen daardoor heel het zwembad op. Dat zijn de CO_2 -moleculen. Welnu, 420 rode ballen op een miljoen blauwe is alarmerend hoog. Mauna Loa is een onherbergzame vulkaan, een hellend maanlandschap van steen dat uitkijkt over de Stille Oceaan. Het is ook de plek waar al sinds maart 1958 dagelijks waarnemingen van de

atmosfeer worden gedaan, de langste reeks op aarde. Drieënzestig jaar geleden, bij het begin van de waarnemingen, bedroeg het CO₂-gehalte nog maar 315 ppm.³ Vandaag 420. Het is ongeloflijk snel gegaan: van 315 naar 420 rode ballen in minder dan een mensenleven, dat is gigantisch als je beseft dat we de voorbije achthonderdduizend jaar, met al zijn barre ijstijden en warme tussenijstijden, hooguit tussen de 170 en 300 ppm schommelden.⁴

Het grote IPCC-rapport dat afgelopen augustus verscheen, gebaseerd op meer dan veertienduizend wetenschappelijke publicaties, liet er geen twijfel meer over bestaan. De aarde warmt snel op en dat komt door de mens. Gletsjers en poolkappen zijn kleiner dan ze de voorbije duizenden jaren waren, het zeeniveau is in drieduizend jaar niet zo snel gestegen en de CO₂-concentratie is de hoogste van de voorbije twee miljoen

jaar. Bij ongewijzigd beleid zal de planeet tegen het eind van de eeuw vier à vijf graden warmer zijn, terwijl we onder de anderhalve graad moeten zien te blijven om gevaarlijke opwarming te vermijden. Gaan we hoger, dan kunnen er risikante kantelpunten worden bereikt die onomkeerbare, zichzelf versterkende processen in werking zetten.⁵ Het ontdooien van de permafrost in Siberië kan reusachtige hoeveelheden methaan doen vrijkomen, een krachtig broeikasgas, waardoor de opwarming plots een versnelling hoger schakelt, er nog meer methaan vrijkomt en delen van de planeet in korte tijd onleefbaar worden. Een ander kantelpunt kan veroorzaakt worden door het verder smelten van de Noordpool. Dat zorgt ervoor dat wit, zonlicht-weerkaatsend zee-ijs herleid wordt tot donker, licht-opslorpend zeewater, waardoor er steeds minder hitte gereflecteerd wordt – de Noordpool is nu al de snelst opwarmende plek

op aarde. Daardoor kan de warme golfstroom in de Atlantische Oceaan die ons weersysteem reguleert afzwakken of zelfs stilvallen. Ook het landijs – op Groenland, de Himalaya, de Zuidpool – kan daardoor veel sneller gaan smelten dan verwacht, wat grote zeespiegelstijgingen met zich kan meebrengen – maar liefst 1,2 meter tegen 2100 volgens de recentste analyses van het KNMI.⁶

Het zal u misschien verbazen dat ik een eerbiedwaardige cultuurhistorische bijeenkomst als de Huizinga-lezing begin met een verwijzing naar onze natuurhistorische conditie. Ik doe het toch, en ik weet mij daarbij gesterkt door de gedachte dat ook Johan Huizinga in zijn tijd al stilstond bij de vernietiging van de natuur. In zijn boek *Geschonden wereld* (uit 1945) betreurde hij het ‘inkrimpen van de vrije natuur’, de ‘verloren schoonheid’ en het ‘seculaire proces van

landbederf’, processen die hij ‘aan het onverstond der menschen’ weet. ‘Laat men vooral niet denken,’ concludeerde hij, ‘dat wij het hier enkel over wat verdwenen schoonheid hebben [...]. Het is cultuurvernietiging waar wij van spreken.’⁷

Bovendien ging precies vijftig jaar geleden, tijdens de allereerste Huizinga-lezing, in deze machtig mooie kerk de door mij zeer bewonderde Rudy Kousbroek al in op de verhouding tussen mens en natuur. Onder de titel *Ethologie en cultuurfilosofie* ondernam hij een noodzakelijke, intellectuele poging om cultuur- en natuurhistorie samen te denken.⁸ Het was een cultuurfilosofische kritiek op de aannames van de gedragsbiologie en het bracht geschiedenis, sociologie en natuurwetenschap bijeen, een ambitie die sindsdien eigenlijk enkel door Tijs Goldschmidt in diens Huizinga-lezing van 2007 werd herhaald.⁹ De andere jaargangen viel er

niet zoveel natuur te bespeuren in de Pieterskerk. Ja, Gerrit Komrij sprak in 1990 weliswaar ‘over de noodzaak van tuinieren’, maar de tuin werd hier toch vooral als ‘verdwenen allegorie’ voor een harmonieuze wereld opgevoerd, niet als de biologische werkelijkheid, zoals hij zelf aangaf.¹⁰ Voor wie zich om de echte natuur bekommerde, had Gerrit trouwens niet veel sympathie. ‘Wankel activisme’ was het volgens hem. ‘Onder de aanbidders bevinden zich teveel [sic] charlatans en schijngetrouwen, het aantal belagers en destructieve kwaadwillenden is te groot, en daartussen bevinden zich de bataljons van de onverschilligen.’ Nee, bitter weinig natuur in de Pieterskerk in de voorbije halve eeuw.

Misschien leek het ook gewoon niet nodig toen: de natuur begon buiten de kerkpoort, op de Burcht, het Plantsoen en op begraafplaats Groenesteeg, floreerde in de polders en de duinen, en tierde welig in de oceanen en de oer-